

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Šventieji be aureolių iš paraščių

2013-08-01

ŽURNALAS: Kelionė su Bernardinai.lt

TEMA: Tapyba

AUTORIUS: Gediminas Kajėnas

DATA: 2013-08

Šventieji be aureolių iš paraščių

Gediminas Kajėnas

„Tapydama šventuosius nevingiu tamsių spalvų tirštumo, taip man geriau sekasi kalbėti apie šventuosius personažus. Kita vertus, vis dažniau atrodo, kad visi menininkai trokšta kurti šviesiai ir gražiai. Tai tam tikra siekiamybė...“ – sako dailininkė Sigita Maslauskaitė, kurios darbai kupini barokiškos ekspresijos ir veržlumo. Nors menininkė tapo ne tik šventuosius, bet ir natiurmortus, peizažus, tačiau būtent krikščioniški siužetai išskiria ją iš lietuviškos tapybos mokyklos. Pokalbyje dailininkė atsiskleidžia ir kaip menotyrininkė, jautriai ir subtiliai ieškanti tiltų tarp bažnytinio paveldo, šiuolaikinio meno ir XXI amžiaus žmogaus.

Žvelgiant į biografijos datas, Jūsų kelias į tapybą, rodos, buvo nuoseklus – nuo dešimties metų mokėtės Justino Vienožinskio dailės mokykloje, vėliau – Vilniaus dailės akademijoje, tad brendote meninėje aplinkoje ir kitų pasirinkimų, kuo būti, nė nesvarstėte...

Nuo mažų dienų norėjau būti tapytoja ir tikrai nežinau, kodėl. Mano tėveliai – paprasti inžinieriai. Mokiausi tvirtai sovietišškai angažuotoje mokykloje, tačiau piešimą joje dėstė labai gera mokytoja, gaila, pavardės nebepamenu. Man rodos, ji mane ir rekomendavo į Justino Vienožinskio (tuomet dar S. Konarskio) vaikų dailės mokyklą. Ten ir prasidėjo visi smagumai, nulėmę tolesnius pasirinkimus.

Patekau į Arvydo Šaltenio klasę, o iš ten, tiesą sakant, net nebuvo kito kelio kaip tik į Dailės akademiją. Mat A. Šaltenis – itin charizmatiškas mokytojas, jo pamokos padarė didelę įtaką ne vienai tapytojų kartai. Jis tiek mums „priburdavo“ apie tapybos sakralumą, menininko pašaukimą, kad skrajodavom padebesiais ir apie nieką kitą, kaip tik apie menininko kelią, ir nesvajodavome (juokiasi). Idealizuoti menininką šioje mokykloje buvo natūralu: einama tik iki galo... Toks mums atrodė tikrasis kelias iš A. Šaltenio vizijų. Iš jo rodytų meno albumų bei išpūdingų, vynu kvepiančių pasakojimų

apie menininkų gyvenimą gavome ir gerų dailės istorijos pamokų.

Tuo metu vaikų dailės mokykloje dėstė ir kiti garsūs menininkai, geri pedagogai: Ričardas Povilas Vaitiekūnas, Petras Repšys, Vytautas Pačiukonis, Igoris Piekuras, Violeta Laužonytė, Aldona Dapkutė. Tad po nykokos atmosferos vidurinėje į dailės mokyklą eidavau lyg į šventę. Vyresnėse klasėse, jau besiruošdama stojamiesiems į Dailės akademiją, papildomai mokiausi pas tapytoją Joną Gasiūną. Jo dirbtuvė buvo įsikūrusi klube „Ramybė“, Savanorių prospekte. Čia ateidavo iš tarybinės armijos sugrįžę Jono bičiuliai menininkai, kalbėdavo apie tapybą, brazdindavo gitaromis, šmaikštaudavo. Jono dirbtuvėje tvyrojo eksperimentinė dvasia, skatinanti paieškas, nestandartinius sprendimus. Kvapą užgniaužę klausydavomės jų kalbų, stebėjome ekspresyvias meno išraiškas. J. Gasiūnas netingėdamas mus vežiodavo į parodas, kartu lankydavome Kauno dailininkų - Rimvydo Jankausko-Kampo, Alfonso Vilpišausko, Eimučio Markūno, Elenos Balsiukaitės - dirbtuves. Tuometiniame Leningrade ir Maskvoje pamatėme išpūdingas Francisco Goya'os, Van Gogho, Giorgio Morandi retrospektyvines parodas, aplankydavome ir šiuolaikinio meno ekspozicijas. Gavus tokias pamokas išties nebuvo kito kelio - atrodo, šešiese iš vaikų dailės mokyklos stojome į Dailės akademiją.

Tais laikais stojamieji visose aukštosiose mokyklose vykdavo vienu metu, jei neištodavai į pasirinktą specialybę, tekdavo laukti kitų metų. Tai buvo traumuojanti patirtis: įsivaizduok, visi klasės draugai jau studijuoja pasirinktus mokslus, eina gyvenimo keliu, o tu - ne. Man būtent taip ir nutiko - į akademiją įstojau tik iš trečio karto. Į tapybą priimdavo šešis-aštuonis studentus, o kadangi neištojusius vaikus imdavo į sovietinę armiją, natūraliai, jiems buvo teikiama pirmenybė. Kita vertus, tapyba, kaip ir skulptūra, anuomet buvo laikomos vyriškomis specialybėmis. Kai įstojau 1990-aisiais, buvome penkios merginos iš dešimties, ir vos keli žmonės buvo įstoję pirmais metais. Tad nors ir buvo normalu įstoti tik iš kelinto bandymo, vis dėlto tai kėlė nemažą psichologinį stresą. Rodės, gyvenimas eina pro šalį... Per tuos metus teko darbuotis valytoja, mezgėja fabrike, o po darbo ruošdavausi stojamiesiems - tapydavau. Dailės akademijoje susitikau beveik visus draugus iš J. Vienožinskio mokyklos, įstojusius anksčiau ar drauge su manimi, ar dar po kelerių metų.

Esate minėjusi, kad išskirtinis Jūsų kartos bruožas buvo „grumtynės su drobe“. Kaip nutiko, kad vizijos apie tapybos sakralumą virto grumtynėmis?

Studijas Dailės akademijoje baigėme 1996 metais, prieš mus jau buvo mokęsi keli revoliucionierių kursai. O mes patys nelabai žinojome, kas esame: viena vertus, atsivėrusios galimybės pamatyti vakarietišką šiuolaikinį meną, aplankyti meno muges, bienales atskleidė, jog tapyba aliejumi ant drobės yra senovinis, „nebeaktualus“ amatas, kad Vakaruose tuo bemaž niekas neužsiima. Tačiau niekas mūsų nemokė ko nors kito... Tad pradėjome savarankiškai ieškoti savojo kelio. Pavyzdžiui, kurso draugas Gintaras Zubrys baigiamąjį darbą kūrė ekologine tema. Tuo metu tai buvo itin pažangu. Beje, jį sudomino ne šiaip ekologinė idėja, bet, kaip ir buvome mokyti, jis „ėjo iki galo“, tapo vegetaru, tapė skerdyklose ir t. t. Jo diplominio darbo idėja buvo kubą apauginti žole, tačiau žolė išdygo tik kur ne kur, tad, atėjus diplominio gynimo metui, jo kubas buvo pusiau skustas, pusiau luptas. Gal jam ir nebūtų pavykę apsiginti darbo, tačiau iš kažkur pasirodęs filosofas Vytautas Ališauskas susirinkusiesiems konceptualiai išaiškino tokio kūrinio prasmę, gamtos keliamus netikėtumus ir pan.

(juokiasi).

Aš pati ant statybinio kartono ir drobės tapiau antropomorfinius peizažus, naudodama ne tik aliejinius dažus, bet ir žvyrą, tinką, klijus. Tai buvo ne tiek eksperimentas, kiek kova su tapyba, reikėjo „išsiaiškinti santykius“... Diplominis darbas pavyko, tačiau tai nebuvo „gera tapyba“ tiesiogine žodžio prasme, kai kas net juokavo, kad geriau būčiau rodžiusi trečio-ketvirto kurso tapybos darbus. Todėl pasiruošiau ginamąją kalbą, lyg manifestą, kuriame akcentavau nematomą, „išvirkštinę kūrinio“ pusę, sakiau, kad kaip ir tikrasis Kūrėjas mes, tapytojai, taip pat naudojame ir apmatius, ir mazgus, kurie pirmieji krenta į akis, tačiau „mylime ir skelbiame anapusinį kūrybos grožį!“ Iki šiol manau, kad buvau labai gerai įvertinta ne už darbą, bet už šį manifestą (juokiasi).

Plūstelėjus naujiems vėjams, šiuolaikiškoms raiškos galimybėms, mes pasijutome lyg dinozaurai, stovintys prie molberto su teptukais rankose. Taip prasidėjo mūsų „grumtynės“ su drobe ir aliejumi, kaip sakė viena menotyrininkė, „nualintame tradicijos lauke“. Ne tiek su materija kaip tokia, kiek su pačia tapyba: laidojome ją ir vėl prikėlėme, deginome, pilstėme dažus, klijus, aliejus, tirpius skysčius, gramdėme, pjaustėme, zulinome, spardėme paveikslų paviršius. Ar tai buvo gražu? Taip, mums buvo gražu...

O grumtynės su tradicija, lietuviškąja tapybos mokykla?

Turiu pripažinti, kad studijos Vilniaus dailės akademijoje, A. Šaltenio, J. Gasiūno, R. P. Vaitiekūno pastatymai, natiurmortai, apskritai jų pamokos – tai mano mokykla. Ar tai galima apibendrinti kaip „lietuviškąją tapybos mokyklą“? Nežinau... Tiesa, šioje mokykloje privilegijuotą vietą užima arsininkai ir vokiečių ekspresionistai, tačiau į ją patenka ir italų minimalistai, „arte povera“ atstovai, mažieji olandai. Besimokydami pirmame kurse, J. Gasiūno paraginti, važinėjome į Kauno M. K. Čiurlionio muziejų kopijuoti Antano Samuolio, Viktoro Vizgirdos, Antano Gudaičio. Man tai buvo gera amato mokykla. Pasirodė, kad, pavyzdžiui, A. Samuolio taip mėgstamos geltonos spalvos jo darbuose yra ne tiek jau daug, ten daugiau violetinio dažo ir ochros, nors, iš šalies pažiūrėjęs, sakytum, kad užteptas storas geltono dažo sluoksnis. Atsivėrė akys, kad tapyba nėra spontaniškas sluoksnių tepimas ir intuityvus šviesos bei tamsos gaudymas, o visų pirma – racionalus spalvų santykis. Šis „atradimas“ taip nudžiugino, kad kurį laiką mėgdžiojau šiuos dailininkus, kol persisotinusi mečiau.

Paskui ėmiau ieškoti savo kelio, savo braižo. Kai tapai, nelabai galvoji, kam priklausai, kokiai mokyklai – tiesiog dirbi kaip pavyksta. Tik prieš dešimtmetį, kai ieškodama formos bei turinio vienybės nutapiau pirmuosius šventuosius, pamačiau, kad būtent su jais galiu išsiskirti iš lietuviškos tapybos konteksto. Šventieji, barokiniai siužetai, drįstu sakyti, mane ištraukia iš bendro vaizdo. Ir tai mane džiugina. Tad nors tam tikra prasme ir jaučiuosi esanti lietuviškos tapybos tęsėja, šiandien mokausi iš Georges de la Touro, Rubenso, Rembrandt'o, Francisco de Zurbaráno, Francisco Goya'os.

Išties Jūsų tapyboje žymią vietą užima šventųjų vaizdavimas, bibliniai motyvai ar bažnytinio gyvenimo fragmentai. Kuo Jums pačiai svarbios šios temos?

Dažnai teigiu, kad man svarbiausia – ne tema, o tapybinė raiška, paveikslo kokybė. Apie paveikslų turinį, kodėl tapau šventuosius, nuolat klausinėja parodų žiūrovai,

žurnalistai ir dailės kritikai. Natiurmortus ir peizažus visi tarsi supranta be paaiškinimų, nors man atrodo, jog žanro požiūriu mano kūryba vientisa. Aš, neatsižvelgdama į vaizduojamą objektą, ieškau savo tapyboje to paties – santykio su pasauliu, žmonėmis, savimi išraiškos. Kai atidžiau peržvelgiu savo darbus, turiu prisipažinti, kad man svarbu, jog tuose paveiksluose yra šventieji ir kankiniai. Noras vaizduoti šventuosius iš tiesų plaukia iš tikėjimo. Negaliu atsiriboti: už dirbtuvės sienų esu krikščionė, o dirbtuvėje – tik tapytoja. Šventųjų vaizdavimas, kaip jau minėjau, buvo ir galimybė išsiskirti iš niūrokos lietuviškos tapybos mokyklos, tad man pačiai tai buvo kito pasakojimo atradimas.

O iš kur ta ekspresija Jūsų darbuose? Su Jumis kalbantis, sudarote ramaus žmogaus išpūdį, o darbai, net ir tie patys šventieji, kupini ekspresijos ir dramatiškumo...

Man keista tai girdėti, nors ir draugai dažnai mane apibūdina ir mato kaip santūrų žmogų (juokiasi). O aš pati dažnai graužiuosi, kad ne vietoje išsišoku, ekspresyviai elgiuosi, kalbu, kur geriau patylėti. Tiesą sakant, dažnai jaučiu vidinį nerimą, kuris yra ir mano kūrybos variklis, kartais stoku ir trokštu vidinės ramybės, todėl, matyt, ir mano darbai tokie... Būna, matau, kad nutapiu kai ką šviesaus, švelnaus ir gražaus, tačiau vėliau pasižiūriu – per maža to, kažkaip konvencionalu, neįtikina, prastai atrodo. Tada tiesiog užtapau. Štai taip ir pasireiškia toji krikščioniška ekspresija. Visada smagu tapyti ant seno darbo, tačiau norisi kokybės.

Matyt, dėl tos ekspresijos ir Jūsų nutapyti šventieji – ne palaimingos šviesos nutvieksti, bet, rodos, esantys pačiame gyvenimo tirštume. Tapote ne ikonas, bet visų pirma žmogų?

Kažkuriame Rytų Bažnyčios susirinkime ikona buvo prilyginta Šventajam Raštui, tad jos negali tapyti tiesiog savo malonumui, tai sakralus, labai aiškų kanoną ir taisykles turintis veiksmas. Tuo tarpu Katalikų Bažnyčios istorija ir menas nestokoja įvairiausių -izmų, srovių bei kryptių. Kaip minėjau, dabar mane įkvepia baroko menas, jame gausu kontrastų, tamsos, staiga išnyrančios šviesos, veržlaus, neramaus, tiršto potėpio ir kitų man artimų tapybos raiškų. Nerimas, egzaltacija, atgaila – tai vis toje epochoje iš naujo mąstyti ir permąstyti dalykai, kurie man taip pat rūpi. Aš džiaugiuosi, jei pavyksta suteikti religinio turinio paveikslams dramatiško misticismo, monumentalumo, o veikėjams – psichologizmo.

Tiesa, nė vienam savo nutapytam šventajam dar nenupiešiau aureolės. Mano šventieji – visų pirma žmonės. Juk tokie jie ir buvo – nuodėmingi ir klystantys, pažeisti ir klumpantys. Net ir apaštalai, akis į akį regėję Dievą, su juo kalbėję ir valgę, ir tie – išduoda, palieka, abejoja... Tapydama šventuosius nevengiu tamsių spalvų tirštumo, taip man geriau sekasi kalbėti apie šventuosius personažus. Kita vertus, vis dažniau atrodo, kad visi menininkai trokšta kurti šviesiai ir gražiai. Tai tam tikra siekiamybė. Iš pradžių, priklausomai nuo aplinkos ar mokyklos, tą siekį norisi ignoruoti, neigti, galbūt norisi provokuoti, patraukti dėmesį, priversti žiūrovą atsigręžti... Vėliau pradedi trokšti priešingų dalykų. Aš ir pati, žavėdamasi Rembrandt'o, Soutine'o darbuose glūdinčia tirštuma, vidiniu dramatismu, labai trokštu nutapyti kažką šviesaus, skaidraus, paprastai tariant, gražaus...

Gal „šviesaus ir gražaus“ siekiamybė slypi pačioje meno prigimtyje?

Dėstydamas krikščioniško meno istoriją su įvairių specialybių studentais dažnai padiskutuojame apie meno prigimtį. Viskas gerai, kol kalbame apie ankstyvąją krikščionybės meną, kuriame atsispindi Bažnyčios doktrinos gludinimas, sakramentų teologijos formavimasis, matoma netgi polemika su pavojingais eretiškais judėjimais. Tačiau kai ateiname prie Naujųjų laikų, iškyla daug klausimų. XX a. meninėje raiškoje atsiskleidžia kritinės aliuzijos į istoriją ir religiją, atsiranda drastiškų elementų, kurių jau negalime vadinti „grožiu“. Tad kokia meno prigimtis? Studentams sakau, kad ir postmodernioje raiškoje slypi Tiesos ilgesys. XX amžiaus dramatiška istorija negalėjo nepalikti pėdsako žmogaus sąmonėje. Ar išgyvenus karų, mirčių, tremčių baisybes įmanoma lyg niekur nieko stovėti prie gražiai apsodinto tvenkinio ir tapyti gulbes? Ar „Dievo mirtis“ nieko nereiškia Naujųjų laikų žmogui?

Žinoma, menininkai neretai gyvena atsiskybę, nereaguodami į išorinius dirgiklius ir sukuria šedevrų. Pavyzdžiui, Paulis Cezanne'as tapė tyriausius paveikslus, o tuo tarpu jo draugai žuvo Pirmajame pasauliniame kare. Bet dar dažniau menininkai nori dalyvauti gyvenimo vyksme, įvykių kūryboje, todėl ir šiandienėje kūryboje matomas dabartinis laikas.

Mano dėstytojas jėzuitas Marko Ivanas Rupnikas, didelis šiuolaikinio meno gerbėjas, kartą vaikščiodamas po Venecijos bienalę, kurioje vyravo išimtinai akustinis videomenas, prisipažino, jog staiga suvokė, kad jam tai labai panašu į klausyklą. Pasak jo, šaukianti ir klykianti žmogaus raiška yra kur kas natūresnė ir tikresnė esamoje situacijoje nei abejingumas ar saldžių, mielių ir nieko nereiškiančių objektų šampavimas. Tad, žvelgiant į šių dienų meną, sunku kalbėti Gėrio ir Grožio kategorijomis, tiksliau – apie jas reikia kitaip klausti. Beje, lygiai kaip ir apie Dievą. Tačiau negalima paneigti Tiesos ilgesio...

O kaip Jūs pati žvelgiate į šiuolaikinį meną, ką jame atrandate?

Manau, kad šiandien kuriantys profesionalai ir yra šiuolaikiniai menininkai. O jei klausiate apie netradicines meno formas ir reiškinius, man jie labai įdomūs. Jei tik turiu galimybę, visada stengiuosi nuvykti į Venecijos ar Kaselio bienalę, kaimyninėse šalyse vykstančias šiuolaikinio meno parodas.

2009-aisiais pati išbandžiau netradicines medžiagas. Tais metais dalyvavau projekte „Menas netikėtose erdvėse“ ir sukūriau instaliaciją iš raudonų drenažinių vamzdžių: nupyniau 10 metrų ilgio kasą ir ją nuleidau pro buvusį Visų Šventųjų vienuolyno langą. Instaliaciją pavadinau „Mano princui“. Man tai buvo įdomi patirtis. Idėją sugalvojau per kelias sekundes, kasą su draugais ir tėčiu supyniau ir pakabinu per kelias valandas. Šiam kūriniiui neprireikė labai daug laiko sąnaudų, finansinių išlaidų, tačiau jis buvo iškart pastebėtas ir labai gerai įvertintas. Suprantu šiuolaikinio meno vartotoją, kuriam kasa „Mano princui“ yra suprantamesnis ir linksmesnis dalykas nei, pavyzdžiui, tirštai nutapytas „Šv. Jeronimas“. Kasą jis atpažįsta, tuo tarpu šv. Jeronimą – nebūtinai.

Šiuo atveju galima kalbėti apie meno atėjimą pas žmogų. Juk muziejai tradicine prasme yra atgyvenos, rodos, ten tik dulkės kaupiasi. Tuo tarpu šiuolaikinis menas yra paslankesnis, kupinas vyksmo.

Neseniai teko klausyti olandų muzeologo Pieterio van Menscho paskaitą, jis pasakojo, kad prieš keletą metų buvo uždarytas Frankfurto nacionalinis muziejus. Tiesa, darbuotojai neatleisti, tik dabar šis muziejus tapo pop-up muziejumi. Tai reiškia, kad muziejus rengia specialias parodas konkrečioms bendruomenėms ir šiuolaikinėmis priemonėmis pristato bei aiškina savo kolekcijas. Žmonės susirenka jų pažiūrėti, bendrauja, valgo, žaidžia, taip pat turi galimybę susipažinti su menu.

Yra ir kitokių pavyzdžių – kažkuriame Olandijos mieste neseniai buvo uždarytas daugiau nei šimtmetį gyvavęs muziejus, kurio itin vertinga numizmatikos kolekcija išparduodama aukcione. Kodėl? Nes ši kolekcija su to miesto gyventojais nebuvo susijusi, ir laikas parodė, kad ji jiems nieko nereiškė. Toks vyksmas gali būti vertinamas ir kaip globalizacijos procesas, tačiau taip pat jis parodo ir visuomenės poreikius. Kita vertus, visada buvo ir, manau, bus krikščioniškus lobynus pristatančių bažnyčių muziejų, specifinį pobūdį išsaugos privačios aristokratų kolekcijos, savo veido nepraras judaizmo religiją ir istoriją rodančios institucijos. Kuo didesnė įvairovė, tuo įdomiau gyventi.

Tačiau tam, kad žmogus suprastų Jūsų nutapytą Šv. Jeronimą, šiandien prie paveikslų turėtumėte prikabinti aiškinamąją instrukciją.

Taip, visiškai tam pritariu. Neseniai kolegos filologai universitete pasidalijo liūdnu atradimu: retas studentas gali pasakyti bent vieną Šventojo Rašto parabolę, Jėzaus palyginimą, kalboje, apskritai kultūroje gyvuojanti kaip retorinę figūrą ar vaizdinį. Jie Biblijos paprasčiausiai nėra skaitę, nedaug kas yra girdėjęs apie „Sūnų palaidūną“, ikonografiniai simboliai bei ženklai jiems taip pat neatpažįstami. Tad ne tik prie mano šventųjų, bet ir prie daugumos krikščioniško turinio meno pavyzdžių reikėtų elementarių paaiškinimų, kas čia vaizduojama ir kodėl. Galime kalbėti apie elementarias išsilavinimo spragas, galime kelti rimtesnių klausimų apie krikščioniškosios kultūros marginalizavimą ir pan. Kad ir kaip būtų, tačiau norint krikščioniško objekto – meno kūrinio, liturginio indo – prasmę atskleisti žmogui, vis dažniau tenka pradėti nuo pačių paprasčiausių, chrestomatinių dalykų, pavyzdžiui, kada gyveno Jėzus Kristus, kodėl atsirado krikščionybė.

Todėl nesistebiu ir nepriekaištauju, jei žiūrovas neatpažįsta mano šventųjų, neperskaito ikonografijos, tiesiog priimu tai kaip natūralią sekuliarizacijos pasekmę ir stengiuosi nesikrimsti, kad esu jau nebe „centro“, bet paraščių gyventojas. Darau tai, kas man įdomu ir kuo tikiu, ir mėginu dalintis bei sudominti kitus.

Esate ne tik dailininkė, bet ir menotyrininkė. Kaip Jūsų sugyvena praktikę ir teoretikę? Ar kartais menotyrininkė nekaišioja kojos menininkei?

Praktikę ir teoretikę manyje gerai sutaria, laimė, niekada nesipyksta (juokiasi). Menotyros studijas pradėjau baigusi Vilniaus dailės akademiją ir išvykusi studijuoti į Romą, nes, nors ir labai patiko mokytis tapybos, baigusi akademiją ir metus pagyvenusi kaip laisva menininkė, pajutau „intelektinį alkį“, norėjau išmokti kalbą, pamatyti pasaulio. Be to, ne visada atėjusi į studiją žinodavau, ką noriu kurti, o mano mokytojų teiginiai, kad viską galima pasiekti tik „juodu darbu“, rodėsi perdėti. Ne visada mačiau prasmę stovėti prie drobės kaip prie staklių, rodėsi, kartais kur kas prasmingiau neskubant pypkutę sutraukti ar nieko neveikti... Turėjau praktinių

tapybos žinių, tačiau labai mažai išmaniau filosofiją, kultūros istoriją, meno teoriją. Taip mano kelyje 1997 metais atsirado Grigaliaus universitetas Romoje, kur studijavau Bažnytinį meną ir pildžiau išsilavinimo spragas (juokiasi).

Po metų, praleistų Romoje, išmokusi kalbą ir išgyvenusi kultūrinį šoką, atsivežiau molbertą ir vėl pradėjau tapyti. Pamenu, pirmą kartą tapiau Koliziejų, saulėlydį, parką prie Nerono vilos. Juokingiausia buvo suvokti, kad vos prieš metus didžiausio formato paveikslus tapiau, karpiau, naikinau, o dabar štai stoviu klasikine poza su molbertu bei teptuku rankoje ir mažame kartonėlyje tapau gražų peizažą. Tuo metu tiesiog fiziškai buvau išsiilgusi paties tapymo veiksmo, terpentino kvapo.

Kaip Jūs šiandien regite Lietuvos bažnyčių interjerą, sienas puošiančius saldžius, dažniausiai žemos meninės kokybės paveikslus? Ar Jums, kaip menininkei bei menotyrininkei, tai nebado akių?

Per pastarąjį dvidešimtmetį Lietuvoje buvo įrengtos kelios dešimtys liturginių erdvių, sukurta nemažai religinio meno. Ypač gražių šiuolaikinės religinės dailės pavyzdžių galima pamatyti atgimusiuose Lietuvos vienuolynuose. Būtų galima paminėti skulptoriaus Rimanto Sakalausko altorius Vilniaus Bernardinų bažnyčioje ir Kryžių kalno pranciškonų koplyčioje, Vlodo Urbanavičiaus suprojektuotą presbiteriją Vilniaus Pal. Jurgio Matulaičio bažnyčioje, Ksenijos Jaroševaitės skulptūras karmeličių ir Bernardinų bažnyčiose, Vaidoto Kvašio Kryžiaus kelio stotis Vilniaus joanitų bažnyčiose.

Kiek kitokia situacija yra parapiinėse bažnyčiose, nes čia kiekvienas tikintysis turi savo balsą, reiškia savo nuomonę. Jei močiutė visą gyvenimą meldėsi prie salsvoko, bet jai brangaus paveikslo, šiuolaikiškai pavaizduotas šventasis ją greičiau papiktintų, o naujoviškas kūrinys kartais gali tapti net vidinio konflikto parapijoje priežastimi. Todėl į meninės vertės neturinčius religinius atvaizdus, prie kurių meldžiamasi ir degamos žvakelės, mano galva, reikia žvelgti jautriai ir atsargiai.

Esu Vilniaus arkivyskupijos bažnytinio meno komisijos narė ir kartais tenka spręsti vieno ar kito kūrinio įkurdinimą bažnyčioje. Neseniai teko lankytis bažnytėlėje netoli Vilniaus, kurioje klebonas pakabino neskoningą ir prastai nutapytą kenčiančio Jėzaus paveikslą. Pirmasis impulsas ragintų kuo greičiau tokį darbą nukabinti. Tačiau kai sužinojau, kad paveikslą nutapė neįgali, visą gyvenimą lankiusi ir rėmusi šią bažnyčią moteris, ėmiau žvelgti į jį kiek kitaip. Šiuo atžvilgiu man netgi gražus katalikiškojo meno formų ir pavidalų eklektiškumas, jis atskleidžia mūsų tikėjimo gyvybingumą. Juk viskas skoningai ir stilingai sudėstyta ir sutvarkyta dažniausiai būna ten, kur jau nebevyksta pamaldumas, tai yra - muziejuje.

Kita vertus, reikia pripažinti, kad mūsų bažnytinis menas nedažnai gali lygintis su senose krikščioniškose šalyse sukurtais šedevrais. Iškilams Europos dailininkams Lietuvoje buvo per šalta dirbti, per mažai jiems buvo mokama, be kelių šedevrų Vilniuje, Kaune, Pažaislyje, mes nelabai ką ir turime. O kur dar karai, gaisrai, okupacijos, kurios sunaikino didžiąją dalį Lietuvos religinio paveldo. Kalbant apie šiuolaikinį meną, yra pagrindo liūdėti dėl pigumo ir blizgesio apraiškų mūsų bažnyčiose. Kaip bažnyčią lankanti tikinčioji manyčiau, kad parapijų klebonai galėtų skirti daugiau dėmesio profesionaliam menui, aiškinti, šviesti savo parapijiečius, kodėl

ir kuo vienas ar kitas kūrinys yra vertingas, meniškas, svarbus.

Nuo XIX a. pabaigos–XX a. pradžios šiuolaikiniame pamaldume pastebima labai įdomi tendencija: nedidelės meninės kokybės paveikslai greičiau tampa „šventi“ negu meniškieji kūriniai. Kodėl? Nežinau. Tai jau religinės antropologijos sritis. Rudenį lankydamsi Romoje užsukau į Santa Maria Sopra Minerva bažnyčią, kurioje palaidota šv. Kotryna Sienietė ir kurioje yra tokių genijų kaip Filippo Lippi, Gian Lorenzo Bernini, Michelangelo, Fra Angelico darbai. Tačiau tą vakarą tuščioje bažnyčioje prie garsiųjų menininkų kūrinių tvyrojo tamsa, o žvakių jūra apšviesta buvo tradicinė Lurdo Marijos skulptūra.

Arba štai vilnietiškas pavyzdys – Gailestingojo Jėzaus atvaizdas, nutapytas pagal šv. Faustinos Kovalskos viziją, korektišku akademiniu stiliumi, tačiau visame pasaulyje paplitęs Krokuvos Gailestingojo Jėzaus paveikslas – saldumo viršūnė, kuriame Jėzus vaizduojamas lyg herojus iš holivudinio filmo žydro dangaus fone. Visur, kur tik sklinda Dievo gailestingumo kultas, net ir kraštuose, turinčiuose senas religinio meno tradicijas, šis paveikslas yra labai vertinamas. Galima traukioti pečiais, tačiau žmonės meldžiasi nesvarstydami, ar tai menas, ar ne. Galbūt nepažįstantis bažnytinio gyvenimo ir kai kurių pamaldumo formų meno kritikas norėtų susiimti už galvos, tačiau aš nenorėčiau tokio pobūdžio kūrinių smerkti ar labai kritiškai vertinti, tik norėčiau suprasti... Gal iš tiesų, kaip teigia kai kurie religijotyrininkai, saldūs ir banalokai nurausvinti šventųjų atvaizdai rodo švelnumo ir meilės ilgesį, po žmoniją ištikusią XX amžiaus tragedijų – pasaulinių karų, Holokausto, masinių nekaltų žmonių žudynių, trėmimų, bado...

Kita vertus, labiau nei kičiniai paveikslai, mūsų bažnyčiose liūdina voratinkliai, dulkės ir pelių kakučiai. O paveikslai – kas žino, gal po kelių šimtų metų tas kičinis atvaizdas, kuris šiandien taip bado akis, bus šventas, arba pagyvėns, susidėvės ir bus tiesiog sudegintas...

Ketvirtį metų vadovaujate Vilniuje įsteigtam Bažnytinio paveldo muziejui. Iš kur kilo tokio muziejaus poreikis? Kaip galėtumėte apibūdinti šiandienę religinio paveldo padėtį Lietuvoje?

Didžioji dauguma Lietuvos kultūros paveldo vertybių išliko ir mūsų dienas pasiekė, nes jas saugojo, slėpė, godėjo ir puoselėjo Lietuvos Katalikų Bažnyčia – kunigai, parapijų tikintieji, darbštieji zakristijonai, „pročkelės“. Čia užtektų suskaičiuoti, kiek turime dvarų kultūros paveldo objektų ir kiek – bažnytinių. Santykis tikriausiai būtų 100 : 1.

Mažėjant tikinčiųjų Europoje ir siekiant apsaugoti bažnytines vertybes nuo išnykimo, vagysčių, nebenaudojami liturginiai reikmenys, drabužiai, knygos atiduodami saugoti į diecezinius arba valstybinius sakralaus meno muziejus. Vokietijoje, Prancūzijoje tokie muziejai pradėti kurti jau XIX pabaigoje. Sekuliarizacijos banga atsirito ir iki mūsų, Bažnytinio meno muziejus Kaune buvo įsteigtas tarpukariu. Atgavus Nepriklausomybę, įkurti muziejai Vilkaviškyje, Kaune, Varniuose, Vilniuje.

Šiandien kai kuriuose kraštuose, pavyzdžiui, Belgijoje ir Olandijoje bažnyčios ir vienuolynai tampa muziejais, bibliotekomis, restoranais, klubais. Tokia realybė. Lietuvoje panašūs dalykai vyko sovietmečiu, o dabar reikia pasirūpinti, kad trapūs ir

vertingi, tačiau liturgijoje nebenaudojami daiktai būtų išsaugoti ateinančioms kartoms.